

ВИСНОВКИ

Таким чином, урахування факторів екологічного ризику, яким піддана торгова марка, є важливим стратегічним завданням при управлінні даним об'єктом промислової власності. Автором було запропоновано власне бачення сутності і природи виникнення екологічних ризиків торгової марки, подано основні принципи і етапи управління ризиками, запропоновано класифікувати екологічні ризики торгової марки як ризик втрати марочної масштабності, ризик втрати сили домінування марки та ризик падіння марочної адекватності. На базі аналізу динаміки зазначених параметрів торгової марки запропоновано методичний підхід до оцінки економічного впливу екологічних ризиків торгової марки на її фінансову стабільність.

SUMMARY

In this article the author's point of view on trade mark ecological risks essence and nature is set forth. The main stages and principles of trade mark ecological risks management are presented. Trade mark ecological risks classification and methodical approach to trade mark economic losses estimation on the base of ecological risks influence taking into account are proposed.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Махнуша С.М. Оценка потенциала торговой марки компании // Механизм регулирования экономики. – 2004.– Вып. 3.– С. 159-163.
2. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навчальний посібник. - 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 220с.
3. Статистика: Підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна та ін. / За ред. С.С. Герасименка. — К.: КНЕУ, 2000.

Надійшла до редакції 20 листопада 2006 р.

УДК 338.24021.8+316.422.44

ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Л.Д. Загвойська, канд.екон. наук

Національний лісотехнічний університет України

Стрімкий злет технічного прогресу породив у людини почуття незалежності від природи, підсилив її впевненість у власних силах, додав наснаги у бурхливій діяльності. За мить (з точки зору історії Землі) свого нерозважливого господарювання людина спровокувала такі зміни в глобальній екосистемі, що весь попередній досвід уже нерелевантний для вирішення стрімко наростаючої лавини проблем. Яким же має бути технічний прогрес, аби приборкати позитивний механізм спровокованої кризи довкілля, аби не передати тягар проблем нашим нащадкам? Дослідженню цього питання і присвячена стаття.

Системний характер кризи довкілля сьогодні вже не викликає сумніву. Попри несамовиту інертність еколого-економічного менталітету людини, спротив усього її історичного досвіду перспектива стрімкого погіршення якості довкілля стає для неї невідворотною. Наявність значного лагу, який виникає між діяльністю та ідентифікацією її неминучих наслідків вельми загострює проблему. Тому в статті досліджені причини виникнення цієї проблеми, її особливостей, а відтак окреслені напрямки коригування технічного прогресу для переходу до сталого економічного зростання.

Коротко зупинимось на *суті та проявах проблеми*, яка змусила людство критично поглянути на наслідки своєї діяльності. Теоретики

сталого розвитку – Г.Брундтланд, Г. Дейлі, Р. Костанза, А. Гор, В.Томас та інші - переконливо показують, що своїми необачними діями людина створює середовище, непридатне для власного існування. Скажімо, збереження існуючих обсягів використання викопного палива протягом нового сторіччя викличе підняття рівня моря, потужні урагани і дедалі сильніші засухи, що створить небезпеку практично для всіх природних систем на Землі. У поєднанні з іншими антропогенними чинниками, такими, як знеліснення і забруднення, зміна кліматичної моделі призводить до занепаду довкілля, чи не наймасштабнішого вимирання біологічних видів. Затримка в ідентифікації негативних впливів (табл. 1) помітно послаблює гальмівні механізми збалансування природокористування.

Таблиця 1 - Час від виникнення проблеми до її вирішення [допрац. за 16]

Етап ідентифікації проблеми	Тривалість етапу
Підозра виникнення проблеми	роки
Загострення проблеми та її вимірювання	від 1 до кількох років
Напрацювання політичних альтернатив	роки
Суперечки переможців і переможених, вироблення політичних рішень	2-20 і більше років
Нові заохочення стимулюють структурні зміни в інвестуванні	від кількох місяців до кількох років
Змінене ресурсокористування починає впливати на довкілля	5-20 років і більше
Покращання довкілля	десятки років

Проблема раціонального використання природних ресурсів особливо актуальна для України сьогодні. В умовах транзитивної економіки алокаційні рішення надто часто приймаються без урахування загальної економічної вартості послуг природних ресурсів. Наша держава хоча і виступила одним із ініціаторів вироблення концепції міжнародної екологічної безпеки, яка стала своєрідним прологом “Порядку денного на ХХІ століття”, досі не інкорпорувала екологічних імперативів. За результатами досліджень, оприлюднених на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, який відбувся у 2001 році, Україна зайняла 110-те місце у рейтингу країн за індексом екологічної сталості [1]. Впродовж останніх десяти років тягар непомірного техногенного навантаження на довкілля ще більше зріс, що значною мірою зумовлене зростанням у структурі ВВП України частки сировинно- та енергомістких галузей промисловості, найбільш шкідливих для довкілля, а також застосуванням застарілих технологій і засобів виробництва [5]. У 1992-1999 роках в Україні обсяг викидів вуглецю від спалювання викопних видів палива, який припадає на \$1 млн виробленого ВВП, зріс майже на 30 % і досяг рівня 585 тонн (для порівняння, у США цей показник знизився до 173 тонн, в Японії – до 100 тонн) [1]. Енергоємність ВВП України за цей час зросла ще більше – в 1,52 рази. Конфлікт між кількісним зростанням і добробутом очевидний. Короткострокові фінансові інтереси окремих осіб і груп населення домінують над довгостроковими суспільними пріоритетами.

Ці негативні тенденції розвитку вітчизняної економіки підсилюються такими мегатенденціями, як зростання чисельності населення Земної кулі, старіння суспільств, глобалізація і надмірна хімізація. Екологи застерігають, що подвоєння населення за умови збереження існуючої технології споживання ресурсів спричиниться до екологічних несподіванок. Старіння населення індустріалізованих країн, яке стало сьогодні світовим феноменом, накладає обмеження на фінансові системи, системи

соціального забезпечення та охорони здоров'я цих країн. Глобалізація впливає на всі сфери діяльності людини – економіку, освіту, культуру, відпочинок. Однак її згубний вплив особливо відчутний у країнах, в яких ще нерозвинута система формальних інститутів (зокрема, інституту власності на природні ресурси) не може чинити спротив деградації природного капіталу. Тут ще додається вплив хибного уявлення про те, що докільля – це предмет розкоші, попит на який зростає зі зростанням добробуту. Відні прошарки населення не переймаються цією проблемою, хоча саме вони стають першими жертвами її загострення [8]. Особливого розмаху сьогодні набула діяльність людини щодо створення нових хімічних речовин, набагато агресивніших за своїм характером і стійкіших, ніж відомі природні аналоги. Їх надмірне застосування в сільському господарстві, будівництві, харчовій промисловості та побуті, а також невміле поводження з ними породжують нові загрози для життя і діяльності людини.

Дослідження *генезису* проблеми дає підстави твердити, що особливого розмаху згадані негативні процеси набули після другої світової війни, коли своєрідним еталоном на декілька десятиліть стала економіка США, яка не вирізнялася дбайливим ставленням до природних і виробничих ресурсів країни третього світу [10]. Ощадливі у використанні ресурсів економічні системи Японії та Німеччини тоді поступово набирали сили. Такі організації, як Світовий банк, ООН, НАТО, а також запропонована США система національного рахівництва, яка неспроможна була враховувати втрати природного капіталу і деградацію довкілля, підтримували поширення стандартів ресурсомісткого економічного зростання, створювали ілюзію постійного нарощення економічної потужності держав, залишаючи поза увагою дійсний добробут населення, погіршення якості довкілля. Нездатність ринку враховувати неекономічні (фізичні, хімічні, біологічні) наслідки прийнятих рішень призвела до прийняття неадекватних алокаційних рішень, втрати природного капіталу, нераціональної поведінки раціональної людини, *homo economicus*.

Трактування сучасною економічною думкою людини як раціонального індивіда, який максимізує отриману корисність без уваги на цінності та емоції, теж відіграло негативну роль в аналізованому процесі. Нерозуміння надскладного характеру людинорозмірних систем, в яких “людське і природне є самоцінними і рівноцінними початками” [6], а отже, механічне виокремлення людини з цієї системи замість безперервно-нескінченного інтегрування призвело до нагромадження критичної маси аномалій, які не можуть бути усунуті в рамках домінуючої економічної парадигми. Занепад людського духу поглибив прірву глобальних проблем [2].

“Екологічний рюкзак”, або “забуті мегатонни” [14], залишків людської діяльності, втрачене біорізноманіття, зміна глобальної кліматичної моделі, забруднення атмосфери, підземних і наземних водних басейнів, ерозія ґрунтів – такий далеко не повний перелік проблем, який змусив людство на переломі тисячоліть і цивілізацій виробити якісно нову стратегію розвитку – концепцію сталого розвитку, суть якої полягає у задоволенні потреб сучасних поколінь без обмеження інтересів наших нащадків [4].

Всесвітня бізнесова рада сталого розвитку відповіла на рішення саміту Ріо де Жанейро розробленням концепції екоефективності, яка досягається наданням конкурентно оцінених товарів і послуг, які задовольняють потреби людства і забезпечують якість життя, невинно зменшуючи впливи на довкілля і використання ресурсів упродовж усього їхнього життєвого циклу до рівня, який, щонайменше, відповідає можливостям глобальної екосистеми [11].

З точки зору довгострокової економічної перспективи безпечно для довкілля виробництво повинно керуватися такими *принципами*:

- зменшення ресурсомісткості товарів і послуг;
- зменшення енергомісткості товарів і послуг;
- зменшення обсягів і токсичності залишків;
- заохочення повторного використання матеріалів;
- максимізація сталого використання відновних ресурсів;
- підвищення довговічності матеріалів, товарів і послуг;
- зростання ролі послуг у виробництві товарів і наданні послуг.

Усі ці принципи дають підстави говорити про якісно новий тип технічного прогресу, який має бути зорієнтований насамперед на збереження природи, а не лише на підвищення продуктивності праці (а саме до цього, як правило, зводиться багатомірна концепція продуктивності). Враховуючи надлишок трудових ресурсів, теоретики сталого розвитку говорять про необхідність розширеного використання потенціалу цих ресурсів для підвищення продуктивності справді лімітуючих чинників – природних систем і матеріальних потоків. Зрозуміло, що такі якісні зміни потребують глибоких змін *еколого-економічного менталітету*, економічних і суспільних (культурних) інновацій.

Традиційна екологічна політика зосереджується на контролі забруднень так би мовити на виході, на кінці труби (“*end-of-pipe*”). Проте, розглядаючи антропогенні матеріальні потоки з позицій системного підходу, П.Хенніке [14] наголошує, що концепція сучасної політики повинна мати дуалістичний підхід:

- з точки зору *виходів*: регулювати викиди забруднень, аби послабити добре відомі проблеми. Ця стратегія торкається окремих шкідливих речовин, її можна розглядати як ре-активний підхід до вирішення проблеми (рис.1);

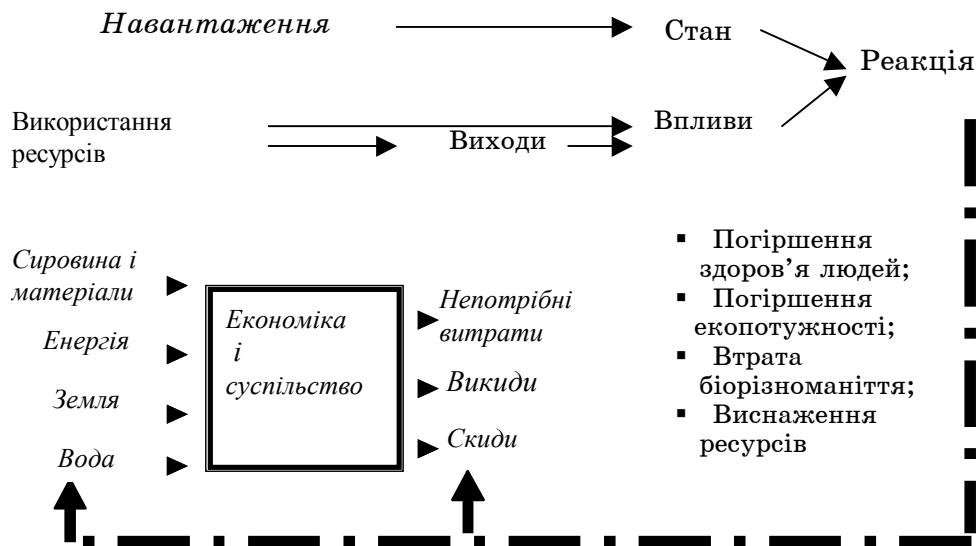

Рисунок 1 - Фізичний обмін між антропосферою та довкіллям [14]

- з точки зору *входів*: зменшувати потреби в ресурсах, аби послабити наслідки їхнього видобування і породжених ним матеріальних потоків. Ця стратегія торкається загальних потоків ресурсів (сировини,

енергії, води, землі), вона являє собою приклад більш дієвого проактивного підходу.

Ці підходи взаємодоповнювальні, адже контроль забруднень не чутливий до змін ресурсомісткості продукції, а самого лише ощадного використання входів може бути недостатньо, щоб утримувати потік окремих шкідливих речовин на встановленому рівні [9]. Однак якщо політика контролю забруднень здійснюється з початку 60-х років і має напрацьованій інструментарій, то підвищення екоефективності є порівняно новим напрямком діяльності, який забезпечує економічну ефективність, добробут і покращання якості довкілля. За розрахунками Вуппертальського інституту одна особа породжує додатковий матеріальний потік у розмірі від 46 (Японія) до 85 (США, Німеччина) тонн за рік [14], тому підвищення продуктивності ресурсів є невідкладним і потребує комплексного підходу до його вирішення.

Для досягнення нової якості технічного прогресу необхідно розірвати усталений на сьогодні зв'язок між темпами споживання ресурсів і зростанням ВВП. Країни-члени Організації для кооперації і розвитку (OECD) мають певний досвід у цьому напрямку, оскільки їм вдалося досягнути вищих темпів зростання ВВП у порівнянні із темпами зростання потоків матеріалів та енергії. Цьому сприяли перші кроки реалізації програми 3R – зниження, повторне використання, утилізація (*reduction, reuse and recycling*). В інших країнах темпи використання ресурсів випереджають темпи зростання ВВП, а за цим відповідно стоїть посилення парникового ефекту, зміна клімату, втрата біорізноманіття, обмеження ресурсів чистої води, а відтак погіршення добробуту і конфлікти – соціальні і міжнародні. Екологічно виправдане, розважливе ставлення виробників і споживачів до способу використання ресурсів, товарів і послуг за розрахунками аналітиків дасть змогу підвищити продуктивність ресурсів у 4 рази – програма “Factor Four” (“Множник 4”) – подвоєння достатку за половину ресурсів [15]. Ця мета закладена у національних політичних програмах Австрії, Нідерландів, Фінляндії та ін. [13].

Формування національної концепції сталого економічного зростання з урахуванням екологічних імперативів вже давно на часі для України. Її ключовими елементами мали б стати:

- ефективне виробництво і споживання енергії;
- підвищення продуктивності всіх видів ресурсів;
- створення додаткових робочих місць з метою формування системи стимулювання ефективного використання ресурсів і поширення кращого досвіду у виробництві та побуті;
- наповнення ринку довговічними і багатофункціональними товарами і послугами, безпечними для довкілля впродовж усього життєвого циклу;
- формування креативних стратегій превентивного екологічного менеджменту, які відображають усвідомлення відповідальності за вплив власної діяльності і способу життя на якість довкілля;
- проектування виробів з урахуванням можливостей їх повторного використання та утилізації;
- формування нового типу послуг банківських систем для фінансового підтримання екологічно орієнтованих ініціатив як виробничого, так і комунікаційного характеру;
- зменшення тривалості технологічних і виробничих циклів шляхом усунення втрат часу – невідновного ресурсу, особливо цінного для систем реального часу, втрати якого трансформуються у втрати енергії, матеріалів та ін.

Зі зміною характеру технічного прогресу зростатимуть відчутні і невідчутні вигоди суспільства, щоразу більша кількість населення долучатиметься до цього процесу. Зростатиме зайнятість населення за рахунок створення нових робочих місць, необхідних для ремонту, обслуговування й оновлення товарів із подовженим терміном використання.

Новий тип ресурсощадного технічного прогресу є фінансово вигідним (на відміну від дорогого підходу контролю на виході). Він заохочує кооперування як у самому виробництві, так і співпрацю між виробництвом, обслуговуванням і громадськістю. У майбутньому він приведе до нового типу відповідального індустріального суспільства [12], орієнтованого на надання послуг, суспільства з низькою матеріало- та енергомісткістю виробництва і споживання. Зрештою, епоха високої продуктивності ресурсів з адекватними цінами на природні ресурси та екоективним пульсуючим виробництвом товарів на замовлення мала б витіснити сучасну епоху високої продуктивності праці з масовим виробництвом і низькими цінами на енергію і послуги природних систем.

SUMMARY

Rapid development of technological progress induced in a man feeling of independence from nature, strengthened his self-reliance, and stimulated further intensive activity. In a blink (from the Earth history perspective) of non-rational management a man provoked such deep changes in the global ecosystem, that all his previous experience is irrelevant to solve the increasing problem. How to reshape technological progress to curb positive mechanism of induced ecological crises, to do not pass burden of problems to future generation. This is the question the contribution deals with.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовк В.І. Українська дійсність в контексті еколого-економічного вчення й сценарії світового розвитку // Науковий вісник УкрДЛТУ. – 2002. – Вип. 12.1. - С.73- 82.
2. Гор А. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух / Переклад з англ. ВГО “Україна. Порядок денний на XXI століття” та Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – 404 С.
3. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
4. Загвойська Л.Д. Економіка сталого лісового господарства // Економіка України. – 2005.- № 2. – С.93-95.
5. Стан світу 2001 / Л.Браун та інші / Переклад з англ.: ВГО ”Україна. Порядок денний на XXI століття” та Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – 308 с.
6. Тарасевич В. Постнеокласична наука та економічна теорія // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 59-65.
7. Штейнбах Х.Э., Еленский В.И. Нерациональное поведение рационального человека //Материалы Седьмой международной конференции Российского общества экологической экономики “Глобализация, новая экономика и окружающая среда». – С.Петербург, 2005. – С. 314-315.
8. Якість економічного зростання / В.Томас, М.Далаймі, А.Дарешвар та ін /Пер. з англ.; Наук. ред. пер. О. Кілієвича. – К.: Основи, 2002. – 350 с.
9. Bringezu, S., & Moriguchi Y. Material Flows Analysis. In: R.U. Ayres and L. Ayres (ed.): Handbook of Industrial Ecology. – Cheltenham: Edward Elgar publishing, 2002.
10. Chichilnisky, G. Environment and global public goods / Proc. of the Conference on Economics of Sustainable Forest Management. Toronto, 2004.
11. Eco-Efficiency and Cleaner Production: Charting the Course to Sustainability. The World Business Council for Sustainable Development. United Nations Development Programme. [Цит. 2004, 25 жовтня] - Доступний з <http://www.iisd.ca/consume/unep.html>.
12. Etzioni A. The Moral Dimension: toward a New Economics. – New York: FP, 1988.
13. Gardener, G., Sampat, P. Mind Over Matters: Recasting The Role of Materials in Our Lives. – World Watch Paper 144, 1998.
14. Hennicke, P. Decoupling Well-being from GDP. – Towards a New Kind of Technological Progress. In: Proc. of 5-th International Conference on Ethics and Environmental Policies “Business Styles and Sustainable Development. Kyiv, April 2nd-6th, 2003.
15. Weizsacker, E., Lovins, H. Factor Four. Doubling Wealth – Halving Resources. – London, 1998. – 352 p.
16. Young, M.D. Sustainable Investment and Resource Use. Equity, Environmental Integrity and Economic Efficiency. (Man and the Biosphere Series: v.9). – Melbourne: UNESCO, Paris and Parthenon Publishing Group, 1992.

17. Zahvoyska L. Few Steps Toward Economic and Technical Efficiency of Wood Processing Enterprises. 5-th International Conference on Ethics and Environmental Polices "Business Styles and Sustainable Development. Kyiv, April 2nd-6th, 2003.

Надійшла до редакції 6 грудня 2005 р.

УДК [531.7.08+(083.74)]:502.7

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ СЕРТИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

П.М. Скрипчук, канд. техн. наук, доцент

Національний університет водного господарства та природокористування

Обґрунтовані організаційні, методичні, еколого-економічні засади впровадження екологічної сертифікації підприємств, об'єктів навколишнього природного середовища, систем менеджменту. Запропоновано ринкові механізми для фінансування процедури екологічної сертифікації.

Доведено, що процедура екологічної сертифікації логічно підпорядковується концепції еколога - зрівноваженого розвитку, теорії якості життя та є завершальною процедурою екологічного аудиту.

Інтеграційні процеси у світовій, особливо в Європейській економіці щодо безпеки споживання товарів і послуг, охорони навколишнього природного середовища, гармонізації законодавчо-нормативної бази знайшли своє відображення у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, Європейського союзу, Генеральній угоді з тарифів та торгівлі (ГАТТ) та привели до необхідності підтвердження відповідності продукції та послуг встановленим до неї вимогам стандартів або інших нормативних документів. Інструментом оцінювання якості продукції і послуг та її відповідності стала сертифікація.

Діяльність з сертифікації, орієнтована як на національні, так і на зовнішні ринки в багатьох країнах, в тому числі і в ЄС, набула державного значення.

Сертифікація, в тому числі і екологічна, швидко поширюється на всі галузі економіки, види продукції, процеси, послуги, системи менеджменту якості (СМЯ), системи екологічного менеджменту (СЕМ), системи управління професійною безпекою та здоров'ям, системи управління соціальною відповідальністю.

Такі серії вітчизняних стандартів, як ДСТУ ISO 9 000 "Управління якістю", ДСТУ ISO 14 000 "Управління навколишнім середовищем" та міжнародних стандартів OHSAS 18 001 "Системи управління професійної безпеки та здоров'я. Вимоги."; SA 8000 "Системи управління соціальною відповідальністю. Вимоги." (в Україні – проект) та проект CODE CORPORATION-1999 (Корпоративний кодекс), є основою TGM-Total General Management (Всеохоплюючого корпоративного менеджменту). Для впровадження положень таких стандартів в Україні створено Комісію з питань якості, сертифікації та системного екологічного менеджменту.

Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, розроблення моделей розвитку, гармонізація нормативно-правової бази, перехід до інноваційної моделі розвитку, орієнтація економіки на системне покращання еколого-економічної ситуації, фінансування охорони довкілля через розроблення і сертифікацію систем екологічного менеджменту та інтегрованих систем – це задачі (проблеми) державного значення.